זאת הכתבה. תיקנתי באדום דברים לא מדוייקים.

ב"ה

לזכרו של הגאון הצדיק

רבי **נחום אברהם ספרא** זצ"ל

מדווינסק – פרנקפורט-דמיין [פפד"מ] - כפר אתא

י"ב אייר תרכ"ח – י"ב אייר תשכ"ב

מזכרונותיהם של בני המשפחה ותושבי כפר-אתא מהימים ההם

נערך ע"י יצחק מאיר קונופניצקי - אשדוד

איש קדוש ומורם מעם עלה מגולת פרנקפורט ותקע מושבו בכפר-אתא, שם בצריפו הפשוט והדל עבד את בוראו בצנעה ובסילודין והיתה יראתו הטהורה מקרינה על בני הישוב כולו.

'דער-פראנקפורטער' – כך היה נקרא בהערצה בפי בני הישוב, אשר התפעמו מיראת ה' שהיתה חופפת על פניו תמיד.

ביום י"ב באייר של שנת תרכ"ח בדווינסק – דינאבורג שבליטא זרחה שמשו של הגאון הצדיק רבי נחום אברהם ספרא זצ"ל לאביו הגאון רבי אלחנן פינחס זצ"ל שהיה מחסידי כ"ק אדמו"ר ה'צמח-צדק' זצוק"ל מליובאוויטש.

אבות המשפחה עסקו במלאכת שמים בכתיבת סת"ם, ומלאכת קודש זו עברה מאב לבן, על-כן כאשר קבעו השלטונות לקרוא שמות משפחה קבעו את שם משפחתם 'ספרא' ע"ש עיסוקם בכתיבת ספרי תורה תפילין ומזוזות.

עד היום הזה נותרו שני ספרי תורה שנכתבו ע"י אביו הגה"צ רבי אלחנן פינחס והינם היום בבתי כנסיות שבארה"ק.

בנוסף לעיסוקו הקדוש בכתיבת סת"ם היה רבי אלחנן פינחס גם מוהל, וכפי המסופר במשפחה זכה בזכות מצות מילה לגילוי אליהו. היה זה כאשר באחת הפעמים בהם עשה דרכו בין הכפרים על-מנת להכניס בבריתו של אברהם אבינו ע"ה את ילדי ישראל, נכנס בעומק היער ותעה בדרכו עד שלפתע נגלה אליו זקן אחד והיה מלוהו עד שימצא את דרך המוצא מהיער. כאשר קרבו לסופו של היער נפרד ממנו אותו זקן ואמר לו: עד כאן יכולני ללוותך ומכאן ואילך איני רשאי שיראוני בני-אדם ותוך כדי דיבור פרח לו איש האמת.

רבי אלחנן פינחס היה כאמור מחסידיו של הרבי ה'צמח-צדק' והיה משתוקק מאוד להקביל פני רבו אך הפרוטה לא היתה בכיסו להוצאות הדרך ע"כ יצא מביתו ועשה ברגלו את הדרך מדווינסק ועד ליובאוויטש מרחק של כארבע מאות ק"מ. שנים רבות לאחר מכן עוד שחו חסידים בהתפעלות על מסירות נפשו להסתופף בצל רבו.

בצל האב הגדול שהיה כולו מסירות-נפש להש"י צמחה אישיותו המרוממת של הגה"צ רבי נחום אברהם ספרא זצ"ל.

ימי-נעוריו

בוצין מקטפיה ידיע. כבר משנות נעוריו המוקדמים חשקה נפשו בתורה ודבק בה בכל לב בצמאון אדיר. שוקד היה על מבועי התורה יומם ולילה בהתמדה עצומה. אמו ע"ה שראתה בשקידתו המיוחדת, לא אבתה להפריעו מלימודו חלילה והיתה מביאה לו את חק לחמו מדי יום ביומו לבית הכנסת על מנת שלא יפסיד מזמנו שהיה קודש לתורה.

פעם אחת בהיותו כבן שבע שנים, נעלם מביתו בשעת ערב מאוחרת, אמו שחרדה לשלומו יצאה לחפש אחריו והנה היא מוצאת אותו בחצר הבית מטפס על גבי ערימת חציר ושוב יורד ממנה וחוזר חלילה. לתמיהתה של אמו על התנהגותו המוזרה השיב לה בתום לב של נער טהור: רגיל אני לשנן בשעת לילה את מה שלמדנו במשך היום ב'חדר'. היום חשתי בעייפות גדולה וע"כ יצאתי להלך ע"ג ערימת החציר על-מנת שלא ארדם וכך אוכל לשנן את משנת תלמודי.

גולה למקום תורה

בשנות בחרותו גלה למקום תורה ל'קיבוץ' שבסמרגון שנוסד ע"י הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל טרם עלה לכהן כר"מ בטלז, ואף למד בחברותא עם הגאון רבי שמעון זצ"ל.

בשנות בחרותו עלה ונתעלה במעלות תורה, ולמרות שניחן במתנת שמים בכח זכרון מופלא כאשר אף את הלכות שחיטה ידע על בוריין בבהירות מופלאה, לא ויתר על שקדנות וחזרה והיה שש ושמח על דברי תורה כחדשים שנתנו.

לימים יספר כ"ק אדמו"ר ממאקאווא שליט"א כי תחת אחד השיחים שמע מהרב זצ"ל כי במשך תקופה בימי בחרותו בלילות שבת היה משנן את תשובות ה'נודע-ביהודה' עד שהיו שגורים על לשונו בע"פ.

גם בהיותו בישיבה ליטאית שמר בדבקות על מנהג ומסורת אבותיו שהיו חסידי קפוסט - ליובאוויטש והיה מתנהג בגינוני חסידות וכן מתפלל בסידור עפ"י נוסח אדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע, אף את יום י"ט בכסלו – יום ההצלה של אדמו"ר הזקן מן המאסר, היה חוגג כאשר הוא קורא לחבריו מהישיבה הליטאית להתוועד עמו בצוותא חדא ולחוג את יום ההצלה.

בימים ההם שררה עניות נוראה בבית הוריו ונאלץ בעודו בחור לחפש אחר מקור פרנסה וכך היגר יחד עם אחיו ר' שניאור זלמן ז"ל להולנד. אחיו ר' שניאור זלמן התקבל שם לשו"ב ושם התגורר עד אחרית ימיו. חתנו של אחיו היה הרה"ג ר' שמאי אלעזר דיאמנט אשר הוסמך להוראה ע"י הגאון מראגאטשוב ובעל ה'אור-שמח' זכר צדיקים לברכה. ר' שמאי אלעזר זכה לעלות לארה"ק והיה שו"ב בבני-ברק.

על כס הדיינות בפרנקפורט

באותה העת נפטר בפרנקפורט דמיין – פפד"מ הגאון רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל מייסד הקהילה הנפרדת החרדית ואת מקומו מילא חתנו הרה"ג רבי שלמה זלמן ברויאר. עז היה חפצו של הרב ברויאר להמשיך את פעילות חותנו ביתר שאת ולחזק את הקהילה וכאשר פעם נסע לצורך מסויים להולנד הגובלת עם גרמניה פגש שם ברב ספרא שהיה אז עדיין בחור שטרם נישא, תהה על קנקנו ומצא כי הוא כלי מלא וגדוש בתורה ויראת אלוקים, על אתר ביקש הרב ברויאר ממנו להצטרף אליו לנסיעתו לפרנקפורט על מנת לשמש כשו"ב בפפד"מ. באותם ימים לא היה ניתן תפקיד זה כי אם לאדם שיראתו קודמת לחכמתו ואשר ידע את ההלכות כולם על בוריים בבקיאות וחריפות והיה זה מן החידוש שיזכה בתפקיד זה בחור צעיר שטרם נישא.

בחמישים השנים הבאות מילא הרב ספרא את תפקידו נאמנה לשמור משמרת הדת כדיין בבית השוחטים של פפד"מ. כבוד גדול העניקו בני הקהילה לרב הצעיר ביודעם ובהכירם את חכמתו ויראתו.

בפרנקפורט נשא את בתו של הרב אשר רוטשילד שהיה סופר סת"ם בפפד"מ ואז הוענק לו התואר המכובד בפפד"מ: 'חבר'. באותם ימים, עקב השפעת הרפורמים והתדרדרות הדת בקהילות, היה זה תואר נדיר. בכתובת הנישואין נכתב: "החבר רבי נחום אברהם בן החבר רבי אלחנן פנחס".

בעת חתונתו בפפד"מ אמו כבר נפטרה ואביו היה גר בדווינסק שבליטא וכך הלך לחופה ללא קרובים ובני משפחה. זמן קצר קודם חתונתו חפץ אביו לעקור מדווינסק ולגור בקרבת ילדיו אולם לא היתה באפשרותו להודיע לילדיו על כוונתו. בעיצומה של סעודת החתונה הגיע האבא לפרנקפורט, אולם כשהגיע לפתח האולם עצר מלכת וחשב לעצמו: הלא באם אכנס עכשיו לשמחת הנישואין בוודאי ימשוך הדבר תשומת לב הן מצד המראה החיצוני שאין רגילים בו אנשי פפד"מ והן מצד המפגש הראשוני עם הבן – החתן ועלול ליהיות שתסוב תשומת הלב הראויה מן החתן אלי. מיד סב על עקבותיו וויתר על ההשתתפות בנישואי בנו, ורק לאחר הנישואין שב לפגוש את בנו.

לאחר החתונה הכניס הרב ספרא את אביו לגור בביתו למעלה מעשרים שנים עד עת פטירתו והוא למעלה ממאה שנה.

בימים ההם, טרם הוקמה ישיבתו של הרב ברויאר בפפד"מ, והיה הרב ספרא מאסף אל ביתו את צעירי הצאן ומנחילם תורה ויראה.

גם כאשר הוקמו הישיבות בפפד"מ כמו ישיבתו של הרב ברויאר, ישיבתו של הרב יחיאל מיכל שלזינגר לימים ראש ישיבת 'קול-תורה' וישיבתו של הרב משה שניידר שבפרוץ המלחמה עברה לאנגליה ושם התפרסמה שיכן הרב ספרא בביתו בחורי ישיבה ללינה והיו מתארחים לסעודה על שולחנו.

כל ימיו בפפד"מ שקד הרב ספרא על מבועי התורה ובאותם השנים קיבל כתבי סמיכה מרבים מגדולי דורו. באהבתו הגדולה והעצומה לתורה רכש בהון רב ספרי קודש רבים כולל ספרים נדירים עד שהיתה לו ספריה ענקית של ספרי קודש.

למרות שהיה גדול בתורה והרביץ תורה לרבים, את ילדיו שלח למלמדים אחרים. לאב, סבר, לא תמיד קיימת היכולת ללמד את בנו כראוי. שכן מטבע הדברים ומקרבתו לבן, עלול הוא לכעוס בתוך כדי הלימוד ואז יצא שכרו בהפסדו. ברם, לאחר שהיו לומדים את חק לימודיהם בבית המלמד, היו נדרשים לבוא אל הרב ספרא לשנן את החומר הנלמד בבית המלמד ולעמוד בבחינתו של הרב ספרא על החומר. ובכך, קיים אני את ה'ושננתם-לבניך' המוטל על האב ללמד את בנו תורה.

מנהג מסולסל הנהיג הרב לעצמו שלא לקפח שום בריה. למרות שבימים אלו לא היה נפוץ להקפיד על 'חלק' והיו מקילים כדעת הרמ"א, היה הרב מאוד מקפיד ומחמיר לעצמו על בשר חלק כדעת ה'בית-יוסף'. בהיותו דיין וראש השוחטים בבית המטבחיים בפרנקפורט, היה יודע כל פעם אצל איזה קצב יש 'חלק', וכך כל פעם היה קונה אצל קצב אחר את הבשר. אחד הקצבים שהיה בן משפחתו שראהו קונה אצל קצב אחר שאלו: מדוע אינך קונה אצלי? ענהו הרב כי הוא נוהג שלא לקפח שום קצב ולכן קונה פעם אצל קצב זה ופעם אצל קצב אחר..

הרב זצ"ל היה בעל מדות תרומיות וכל הליכותיו היו בהדר ואצילות, בני משפחתו סיפרו כי גם כאשר היה נצרך לחינוך הבנים לא היה מעניש ומכה, אלא במבט חודר של תוכחה היה די. פעם אחת ויחידה זוכרים לא חשך שבטו, היה זה כאשר פגש הרב ספרא ברב נכבד מאוד ברחובות פפד"מ ואחד מילדיו במשובת נעורים לא התנהג כלפי הרב ההוא כראוי, או אז סטר הרב ספרא מעט על לחיו של הנער כאומר: על כבודו של הרב לא אוכל להחריש.

יגיעת ואהבת התורה

אהבת התורה של הרב זצ"ל היתה עצומה והיה יגע בתורה בכל ליבו ונפשו, בביתו הדל והפשוט היה ארון ספרים פשוט מקיר לקיר שהיה עמוס בספרים. מחזה מרהיב היה לראותו עומד בתווך בין השולחן לקיר של הספרים וכל מעייניו נתונים בתורה, הוא החל ללמוד בספר אחד שקבע בו שיעור אך עד מהרה התמלא השולחן בספרים, כאשר הוא נצרך לעיין תוך כדי לימוד בספר נוסף ותוך כדי העיון בספר הנוסף שוב נצרך לספר נוסף ושוב חוזר לארון הספרים תוך כדי הילוכו וכך היה כמקפץ בהתלהבות מהשולחן לארון הספרים וחוזר חלילה, עד שהיה שולחן הלימוד עמוס בספרים.

כאשר הגיעה שעת האכילה, לא היה מקום להניח את המאכלים מפני שהשולחן היה עמוס בספרים, והיה נצרך לפתוח כנף מהצד בכדי להניח את המאכלים.

רוב שעות היממה היה יגע בתורה, היה עולה על יצועו בשעות הקטנות של הלילה ומתגבר כארי בשעות המוקדמות לעבוד את בוראו.

נכדיו זוכרים את קול ניגון הגמרא שהיה מסתלסל ועולה בחלל הצריף בו גר, ניגון שליוה את ימי נעוריהם בעלותם על יצועם ובהשכימם.

דרך לימודו היה בחיות ברעננות ובניגון שובה לב, אולם כאשר נכנס מאן דהו לשוחח בלימוד היו הצעקות עד לב השמים בריתחא דאורייתא.

בימי מלחמת העולם השניה, היה 'האפלה' בארץ-ישראל. האיטלקים הטילו פצצות בחיפה ובתל-אביב, והיה צורך לשהות במקלטים. ע"כ בנו בחצר הצריף בו התגורר כמן מקלט קטן, הרב סרב לפנות למקלט – שם באפלה לא יעלה בידו להגות בתורה כחפצו, ובקושי רב הצליחו בכל פעם לשכנעו לסור למקלט. היה זה מחזה לראות את הרב עומד בפתח המקלט כאשר בידו האחת גמרא ובידו השניה נר דולק וכך עומד והוגה שעות בתוה"ק.

כל שיגו ושיחו היה אך בתורה ויראת שמים, אמנם בדרך הילוכו מבית הכנסת היה חולף ליד המכולת וחונן במבט קל את הכותרות הראשיות של העיתון, כאשר הוא נותן טעם לדבריו, שלא יאמרו שאין הרבנים בקיאים בנעשה בעולם.

אהבתו לתורה לא ידעה גבולות, בעל זכרון עצום היה, פעם ארע ששכח שורה בגמרא, על אתר חזר שוב על כל המסכת עד שהיתה כולה נהירה לו ושגורה על פיו.

בהגיעו לגבורות נצטער מאוד על שלא הבין לאשורו ענין חשבוני במסכת עירובין, כאשר ראה חתנו הרב הייניריך בצערו הביא לפניו יהודי ירא אלוקים בשם ר' יענק'ל פינקלשטיין שהיתה לו יד בחכמת המתמטיקה אשר עבד לפרנסתו כמורה ב'חדר' של הכפר. פקפק ר' יענקל ביכולתו של הרב הבא בימים ללמוד בגיל כה מבוגר חכמה מסובכת זו, אך מפני כבודו של הרב הגיע למעונו. למרבה הפלא קלט הרב עד מהרה את נבכי החכמה, מיהר לשלם לר' יענקל את שכר הלימוד – למרות התנגדותו. ומיד צלל למסכת עירובין והחל ללומדה מחדש מריש ועד גמירא.

בערוב ימיו והוא למעלה מתשעים שנה, ביקש מאחד מנכדיו לבדוק עבורו שמעתתא בגמרא תוך כדי שהוא מציין את מיקום המימרא בסוף עמוד א' של אחד הדפים, אולם המימרא היתה במרחק של כמה שורות מהמקום שציין הרב. הצטער הרב צער רב ונאנח: אוי, דער זכרון איז שוואך, דער זכרון איז שוואך... ואמר לנכד: היודע הנך מתי הפעם האחרונה שלמדתי גמרא זו בפנים? לפני כשמונים שנה...

ושוב מעשה בימי זקנותו, נכנס לביתו יהודי מתושבי הכפר ומצאהו בוכה מאין הפוגות, כאשר ברר את פשר הבכי התאונן הרב שראה כי שכח דבר אחד ממשנתו שלמד לפני עשר שנים...

זכה הרב לדברים הרבה המובטחים לעוסק בתורה לשמה ונתקיים בו 'ותגזר אומר ויקם לך'. יום אחד ראה הרב ספרא את אחד מבני משפחתו ופניו אינן עמו ושאלהו לאמור למה נפלו פניך? אמר לו האיש כי זה כמה שנים מנישואיו וטרם נפקד, בירך אותו הרב ולתקופת השנה זכה להפקד בדבר ישועה ורחמים.

קשריו עם גדולי התורה

מלבד קשריו התורניים עם הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל כמסופר לעיל, היה בימים ההם היה גם בקשר מכתבים עם הגאון מרוגוטשוב זצ"ל, מכתבים אלו נמסרו על מנת שידפיסום אך נעלמו עקבותיהם, כמו"כ בא בכתובים עם המהרש"ם מברזאן - מענקי גאוני הדור הקודם באירופה שקודם החורבן. שכינהו "השו"ב המופלג בתורה". ומעניין לציין דבר נוסף שכתב לו המהרש"ם: 'הן כתב אלי אחד מקהילתכם, ושמו ליפמן פהיליפ פרינס בדברי תורה לא אדע מהותו אם כדאי להשיבו אולי הוא מהולכי קדימה נא להודיעני'. כמו"כ קשר קשר נפשי עם כ"ק מרן אדמו"ר ה'בית-ישראל' מגור זצוק"ל כפי שיסופר להלן.

אחר מתלמידיו של הרב ספרא בפרקפורט היה מחסידי בעלזא, התלמיד שהכיר מקרוב את גדולת נפשו של הרב הפציר בו מאוד שיסע להרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצוק"ל. כאשר הרה"ק מבעלזא שהה בברלין לצרכי רפואה, נסע אליו הרב ספרא ונפגש עמו ביחידות.

הרה"ק מבעלזא הכיר בגדולתו של הרב וכיבדו מאוד, הגיש לפני קערה מלאה בפירות ובאופן יוצא דופן שח עמו שעה ארוכה בדברי תורה. הרב ספרא סיפר בהתפעלות על היקף ידיעותיו של הרבי שכל מקום שדיבר עמו ידע הדברים על בוריין כאילו זה עתה עסק בהם ובפרט בשו"ת נודע-ביהודה שהיה חקוק על לשונו בעל-פה.

בפגישה זו נקשרה נפשו של הרב ספרא בהרה"ק מבעלזא, ולימים כאשר עלה הרה"ק מבעלזא לארה"ק היה הרב ספרא נוסע אליו מעת לעת. ואף הרה"ק מבעלזא הראה לו אותות חיבה נדירים וגם בזמנים הידועים שהיה הרה"ק סגור ומסוגר, ידעו הגבאים כי עבור הרב ספרא לא ננעלים השערים.

פעם חלתה בתו של הרב והיתה חרב חדה מונחת על צווארה, מיהר הרב לביתו של הרה"ק מבעלזא להזכירה לישועה, שאל הרה"ק מבעלזא לשמה של הבת ובירכה, נתעטף בשתיקה ושוב שאל לשמה ושוב נתעטף בשתיקה כך חמשה פעמים. זמן קצר לאחמ"כ חזרה לאיתנה והאריכה ימים עוד יובל שנים – חמשה עשורים.

בימי מגוריו בארה"ק קשר קשרים עם גאוני ארה"ק דאז: הגאון רבי שמשון אהרן פולונסקי - הרב מטעפליק שהיה רבה של שכונת 'בית-ישראל' בירושלים עיה"ק, הרב בנגיס והרב הרצוג, הגאון רבי בנימין מנדלזון זצ"ל שהיה בימים ההם רבה של כפר-אתא, והרה"צ בעל ה'עטרת-משה' ממאקאווא זצ"ל שהעריצוהו וכיבדוהו עד מאוד.

מפעם לפעם היה הרב עולה לירושלים ומתארח בבית קרובו ר' משה אהרן גולומב מיקירי קרתא דירושלים שהיה גר בשכנות להגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, כאשר הבחין הרב אויערבך במראהו האצילי של הרב התפעל מאוד ממראהו המיוחד ומיראת השם שקרנה ממנו, ושלח לברר מי הוא היהודי הזה.

בית ועד לחכמים

ביתו שבפפד"מ היה 'בית ועד לחכמים', רבים מאנשי-תורה שהגיעו לפרנקפורט אם לכניסיה הגדולה של אגודת ישראל שהתקיימה בגרמניה או לאסיפות שונות או לצורך גיוס כספים, איוו להתאכסן בביתו הצנוע על פני בתי פאר אחרים. בביתו של הרב ספרא מצאו איש שיחה עמו יכלו להשתעשע בדברי תורה.

פעם התארח בביתו הגאון רבי אברהם קלמנוביץ מווילנא כאשר הגיע לפרנקפורט לטובת 'קרן-התורה' בווילנא. כאשר חזר לווילנא שיגר לו משם מתנה את ספרו של הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל – 'אחיעזר'. להקדשה על-גבי הספר הצטרף אף הגאון המחבר רבי חיים עוזר זצ"ל ששימש כיושב-ראש ועד הישיבות בווילנא וכה כתבו לו: "להו"כ הרב המופלג בתורה ויראה, איש חמודות, בעל כשרון נעלה נרו" מו"ה וכו' לכבוד אכסניא טובה ומהודרה שהיה לי בביתו לטובת קרן התורה והצלת הישיבות וכו' מאת ידידו המכבדו כערכו הרם אברהם קלמנוביץ ומאת יושב-ראש ועד הישיבות בווילנא המחבר הגאון שליט"א.

לימים, כאשר כבר נשתקע בארה"ק, שלח הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל מכתב לבנו של הרב ספרא – הרב יוסף – רב בניו יורק וכה כתב לו: "שהנני מכיר מכבר הימים את כבוד אביו הרב ר' נחום אברהם ספרא שליט"א ומה מאוד שמחתי לשמוע משלומו ושהוא יושב כעת באה"ק".

גם הרב מפונביז' רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל התארח בביתו. הרב מפונביז' התפעל מאישיותו המרוממת וקשר עמו קשרי ידידות אמיצים שנמשכו למשך שנים ארוכות. לימים כאשר הקים הרב כהנמן את ישיבת פונביז' בבני ברק ויסד את מפעלו הגדול 'ירחי-כלה' ביקש מהרב ספרא שיבוא להשתתף ולהאציל מהודו על מפעל חשוב זה.

בוועידת הומבורג

בשנת תרס"ט התקיימה ועידת הכנה להקמתה של אגודת ישראל בעיר הנופש באד-הומבורג הסמוכה לפרנקפורט, יוזם הועידה היה הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי בעל 'דורות-ראשונים' והוא אשר זימן את הרב ספרא להשתתף בועידה גורלית זו לצד גדולי ומאורי הדור. ועידה זו היתה גורלית לציונה היהודי של הגולה למשך השנים הבאות.

כמו-כן השתתף הרב ספרא בועידות וכינוסים שהתקיימו בפרנקפורט על-ידי מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל מטעם אגודת-ישראל.

באחת מועידות אלו השתתף גם כ"ק מרן אדמו"ר ה'בית-ישראל' מגור זצוק"ל, כאשר ראה הרבי את הרב ספרא – הריחו ביראת ה', המתיק עמו סוד שעה ארוכה והיה מחבבו עד מאוד, אף נפשו של הרב ספרא נקשרה ברבי בקשר פנימי מופלא שנמשך לאורך שנים כפי שיסופר להלן.

העליה לארה"ק

נפשו של הרב זצ"ל נכספה מאז ומקדם לעלות ולחונן את עפר ארץ-הקודש. אולם זמן זמנים טובא לא עלה הדבר בידו מסיבות שונות ובפרט לאור העובדה שבני הקהילה בפרנקפורט היו צריכים לו.

בשנת תרצ"ג כאשר הרייך השלישי ימ"ש עלה לשלטון, גזר גזירה על השחיטה כידוע. הרב זצ"ל שעיסוקו היה מלאכת הש"ב ראה בכך אות כי הגיעה העת לעזוב את אדמת אירופה ולהתכונן לעליה

לארה"ק. אכן מיד החל בהכנות הנצרכות לקראת העליה ובראש חודש ניסן של שנת 'תרצ"ה הארץ' זכה ליכנס לארה"ק ותקע מושבו בכפר-אתא ת"ו.

בימי החורבן הנורא שהיה באירופה בשנים ת"ש – תש"ה. איבד הרב חלק גדול מבני משפחתו שנהרגו על קידוש ה' ע"י הנאצים ימ"ש. בנו רבי בנימין רעייתו ושלשת ילדיהם, בתו מנוחה מינה ובעלה ר' הלל קופלמן, בתו הלנה ובעלה אשר עלו בסערה השמימה במחנות אושביץ וברגן בלזן. השם יקום דמם.

הרב זצ"ל קיבל דין שמים באהבה ובדומיה ולא הסכים לדבר על כך, בכדי שלא ישמע מפיו חלילה טרוניה על הצור תמים פעלו.

עם הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצ"ל

כאשר הגיע הרב ספרא להתגורר בכפר-אתא מצא בו ה'מרא-דאתרא' הגאון הצדיק רבי בנימין מנדלזון זצ"ל את שאהבה נפשו ומיד קבע עמו חברותא בבית הכנסת המקומי, ידידות עמוקה נוצרה ביניהם. בתחילה היה הרב מנדלזון יושב במקומו אשר במזרח ולמולו ישב הרב ספרא, אולם עד מהרה כאשר נוכח הרב מנדלזון כי האיש אשר למולו גאון אדיר הוא קם הרב מנדלזון ממקומו ופנה לשבת לצידו של הרב ספרא.

מספר בנו של הגר"ב זצ"ל הגאון רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א גאב"ד קוממיות – ירושלים: "הרב ספרא היה לומד בכל יום בחברותא יחד עם אאמו"ר ע"ה בבית המדרש הגדול בכפר-אתא. למרות הפרשי הגיל ביניהם היו יושבים באהבה ואחוה זה לצד זה והוגים בתורה בעומק העיון. פעמים רבות היה שאחד מתושבי הכפר היה צריך לשאול דבר ה' זו הלכה והיה פונה עם שאלתו לאאמו"ר ע"ה תוך כדי לימודו עם הרב ספרא. יום אחד פנה הרב ספרא לאאמו"ר ואמר לו כי אין זה מן הכבוד והדרך-ארץ שיהודים נכנסים לביהמ"ד לשאול את הרב דבר הלכה והם רואים את כב' הרב יושב עם החברותא שוה בשוה, היה איפוא מן הראוי שכב' הרב ישב בראש השולחן. אאמו"ר ע"ה סרב בכל תוקף אולם הרב ספרא הישיש הפציר מאוד שוב ושוב בהרב הצעיר ממנו עד שהסכים אאמו"ר לדברי הרב ספרא.

למחרת ישב אאמו"ר ע"ה בראש השולחן כבקשת הרב ספרא ולאחר שעסקו בתורה זמן רב פנה אאמו"ר להרב ספרא ואמר לו: רואה הינך, ס'גייט נישט, החידושים לא היו היום כתמול שלשום, לא הצלחנו להעמיק ולהרחיב בדברי הראשונים והאחרונים כבכל יום, ס'איז נישט די זעלבע לערנען, יוותר לי מע"כ ונשוב לשבת יחד זה לצד זה. הרב ספרא הסכים ושוב חזרו לשבת זה לצד זה ולהעמיק ולהשתעשע בדברי תורה.

הגר"ב רחש כבוד רב להרב ספרא והיה קוראהו ופונה אליו בחיבה ובהערצה: 'דער פראנקפורטער רב' ואילו הרב ספרא היה משיב לעומתו 'דער רב', והיה הרב ספרא הישיש מכבד עד מאוד את הרב מנדלזון ומקיים את כל אשר יצוה למרות שהיה מבוגר ממנו בכארבעים שנה.

הרב ספרא שהגיע מפרקפורט לא היה רגיל בימות החול ללכת בחליפה ארוכה כמנהג החסידים וכן לא היה חוגר גארטל בשעת התפילה, אולם לבקשת הרב מנדלזון למרות שכבר היה זקן בא בימים שינה את לבושו והחל עוטה מעיל רבני ארוך וכן החל לחגור באבנט.

כאשר הגיע הרב ספרא לכפר-אתא ביקש להסיר מעליו כל עול הנהגה ציבורית, אולם הרב מנדלזון הטיל עליו את תפקיד האחראי על השחיטה בכפר וכן היה שולח אליו כל דבר הקשה עד ששימש בפועל כ'מורה-צדק' של הכפר.

בעת שהיה אחראי על השחיטה נמצאה פעם מחט בכרס בהמה מתוך עשר בהמות שנשחטו ולא נודע מאיזה בהמה, נסע הרב ספרא יחד ה'מרא-דאתרא' הגר"ב זצ"ל והשו"ב דמתא ר' ישראל יצחק חסידה ז"ל למעונו של החזון-איש' בבני ברק וישבו עמו לילה שלם עד לבירור ההלכה.

פעם נכנס ובא יהודי מתושבי הכפר אצל הרב דמתא ושאלה בידו, עיין הגר"ב ולא מצא תשובה לשאלתו של האיש והורה לאיש שישוב אליו לערב אולי ימצא תשובה לשאלתו. לערב שב השואל ושוב לא מצא הרב תשובה לשאלתו כי אם לאחר עיון רב. למחרת הכריז הרב לאחר כל תפילה בשחרית במנחה ובערבית בענוה כי מכיון ולא היה בידו פסק-הלכה ברור מעתה אינו ראוי לשבת על כס הרבנות והחל מהיום יפנו כל הציבור עם שאלותיהם להרב ספרא... כמובן שהרב ספרא לא הסכים לכך בשום פנים ואופן והרב מנדלזון המשיך להנהיג את המקום עד אשר עבר לקוממיות.

הגר"ב מנדלזון הקים 'בית-דין' בכפר-אתא והושיב לצידו כדיין את הרב ספרא וכן את הגאון רבי שמשון אהרן פולנסקי – הרב מטעפליק כאשר היה מגיע לעתים לחיפה וסר לכפר-אתא הסמוכה. קשר עז נוצר בין הטעפליקער רב להרב ספרא, אגרות רבות בדברי תורה ובהלכה היו משגרים זה לזה. בכל עת שהיה הרב ספרא עולה לירושלים היה סר לביתו של הרב מטעפליק שבשכ' בית-ישראל. הרב מטעפליק אף נתן 'כתב-סמיכה' לידיו של הרב ספרא בו הוא כותב: **"כאשר זה כמה שנים אשר אני מכיר הכרה גמורה את הרב הגאון וכו' מוה"ר נחום אברהם ספרא ורבות עסקתי עמו בפלפול והלכה וראיתי כי ידיו רב לו בש"ס ופוסקים כאחד הגדולים".**

במכתב ששלח הרב מטעפליק להגר"ב מנדלזון כתב לו: **''יתיעץ נא עם ידידנו הרה''ג השו''ב מפרנקפורט דמיין''** ובשלהי המכתב הוסיף: **''ימסור ד''ש לכל המכירים ובפרט לידידי לבבי השו''ב הנעלה מפרנקפורט דמיין.''**

כאשר נתיישב בכפר-אתא הגה"צ בעל ה'עטרת-משה' ממאקאווא זצ"ל, נרקמה ידידות עמוקה והערצה הדדית בין הני תרי צנתרי דדהבא והיה הרב ממאקאווא מעריך ומכבד עד מאוד את הרב ספרא והיה מתייחס אליו כאל חד מקמאי מיחידי סגולה.

בכפר-אתא

יוצאי כפר-אתא החיים עמנו היום לאוי"ט, נזכרים בערגה בדמותו רבת ההוד המרשימה והמאירה של הרב ספרא זצ"ל, בזכרונם חרוט מראהו האצילי וכיסופים עולים בליבם בהזכרם באותם ימים.

הרב זצ"ל הלך תמיד בלבוש מקפד כמלך ללא רבב, ימים אלו אחר החורבן הנורא שנכחדו רבים מבני עמנו ובהרם רבנים גאונים וצדיקים קדושי עליון, חסרים היו דמויות הוד כדוגמת העבר המפואר ובפרט בכפר המרוחק מהכרכים כירושלים ובני ברק, ודמותו של הרב היתה בבואה של דמויות הוד מהדור ההוא שקודם החורבן. כבוד גדול רחשו לו כל בני הכפר, כאשר היה הרב נכנס לבית הכנסת היה כולם נעמדים מלא קומתם ביראת כבוד. אף הילדים חונכו לכד את הרב בכבוד גדול, בימי הפורים היו עולים למעונו ל'משלוח-מנות' וזכות לקבל מידי הרב 'דמי-פורים'.

בכפר אתא נתמנה הרב לכהן כראש ועד החינוך של הכפר, כאשר נוצר צורך להקמת 'חדר' – תלמוד-תורה, הריץ הרב מברק לידידו משכבר מפפד"מ מורנו ר' יעקב רוזנהיים זצ"ל שיתמוך בהקמת החדר ואכן בתמיכתו הוקם הצריף הראשון של ה'חדר' בסמוך לבית הכנסת.

כאשר הוקמה בכפר חזית דתית מאוחדת היה הרב מבין החותמים על קריאת הקודש ואף השתתף בכינוס שנערך לצורך זה כאשר הוא מפאר את בימת הכבוד לצידו של הרב-דמתא הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצ"ל.

סיפרו לרב כי חוקקו חוק שעובדי מדינה מקבלים הבראה וכרב יש לו זכות ג"כ לקבל הבראה. התפלא הרב: "כל ימי ידעתי שרב צריך להיות 'עובד-ה'', לפתע אני שומע שרב 'עובד-מדינה'..."

*

פעם נכנסה אשה לביתו של הרב ועוף בידה, פסק הרב מלימודו התבונן בעוף וראה מיד שאין כאן כלל 'שאלה', אך טרם ענה תשובה לאשה והמשיך בלימודו תוך כדי שהוא מוציא מדי פעם ספרים מהארון שמאחריו מתבונן שוב בעוף ושוב בספר, כך כמה פעמים עד שנפנה לאשה ופסק לה: "כשר". המחזה היה תמוה לבני ביתו. הבחין הרב בתמיהה והסביר: אמת הדבר שלא הייתה כאן שאלה כלל, אבל באם הייתי מיד פוסק שאין כאן שאלה, כאשר תזדמן שאלה נוספת לאשה זו היא תהא עלולה לפסוק לעצמה על כשרות העוף ותימנע מלבוא לשאול, אולם כאשר ראתה ששאלתה הינה 'שאלה-רצינית' שיש מן הצורך לעיין בה היא תוסיף תבוא גם לפעם הבאה.

*

בערבי שבתות לפני זמן הדלקת הנרות היה יוצא הרב מצריפו לרחובה של עיר כשהוא לבוש שיראין לכבוד שבת מלכתא, והיה עובר על פני החנויות בלא אומר ודברים. בעלי החנויות אשר ראו כי שם ה' נקרא עליו, מיראת כבוד ומבושה היו ממהרים לשלח את לקוחותיהם ולנעול את החנות בטרם יתקדש היום והזדרזו לקבל את פני השבת.

בימי שבת היה הרב צועד ברחובות הכפר בזריזות תוך כדי שהוא מליט את טליתו על עיניו כדי שלא יראה חלילה חילולי שבת.

סמוך לצריף של הרב התגוררה משפחה שנתרחקה מדרך הישר אולם עכ"ז רחשו כבוד לרב ונזהרו בשבת שלא להגביה את מכשיר הרדיו.

*

שכן היה לרב ספרא מעולי פולין מבית חסידי סטריקוב ושמו ר' אברהם אלטמן. הוא ובני-ביתו עברו את מאורעות השואה. לימים נולד להן בן והזמינו את כ"ק האדמו"ר מסטריקוב זצוק"ל לשמש כסנדק בברית של הרך הנימול. הרבי מסטריקוב התגורר אז בתל אביב והדרך מתל-אביב לכפר-אתא בימים ההם לקחה יום שלם הלוך ושוב. למרות המרחק העצום, התאמץ הרבי לנסוע אל הכפר למענו של אותו חסיד אשר עבר את מאורעות המלחמה וזכה עתה לבן הנכנס לבריתו של אברהם אבינו.

כאשר הגיע הרבי לכפר הבחין בדמותו הקמאית של הרב ספרא שהגיע אף הוא להשתתף בשמחת הברית של שכנו. ראה הרבי כי לפניו איש מורם מעם משכמו ומעלה והחל משוחח עמו בדברי-תורה. הרבי שכל הווייתו היתה תורה גילה על אתר כי לפניו גאון עצום הבקי בכל מכמני תורה שכל שבילי אורייתא נהירים לו.

נפעם הרבי עד מאוד מגדולתו של הרב ופנה לאבי הבן ואמר כי לא יעלה על הדעת שיתכבד בסנדקאות כאשר נמצא כאן יהודי מורם-מעם כהרב ספרא.

כמובן שהרב ספרא התנגד לקבל את הסנדקאות בפרט כאשר הרבי טרח ובא ממרחקים, אך הרבי היה נחוש בדעתו ופסק: "אם אתם לא לוקחים את הסנדקאות אף אני לא אקח ואשוב לדרכי". ולא הועילו להרב ספרא כל סירוביו עד שנאלץ לקבל את הסנדקאות.

סיפור נורא הוד זה עשה רושם כביר בכפר בראותם יהודי צדיק משכמו ומעלה שלמען כבוד התורה לא ראה את טרחתו הרבה שעשה מביתו המרוחק עד הנה וביקש לכבד במקומו את הגאון האלמוני שעד אז לא הכירו כלל.

*

בכפר-אתא דאז התגורר יהודי צדיק ר' משה טויב זצ"ל אשר עבד את ה' בכל לב ונפש וביתו ריקם. ר' משה היה בידידות גדולה עם הרב ספרא והיה הרב ספרא דואג לו רבות. אף ר' משה היה רוחש כבוד גדול לרב והיה מזהיר לאנשי הכפר כי יזהרו בכבודו של קדוש זה.

באחת השנים ביום הפורים שיגר לו הרב ספרא 'משלוח-מנות' ובו מצורף כרטיס הגרלה, והכרטיס עלה בגורל והיתה בו זכיה של הון רב ביחס לימים ההם.

למחרת הפורים התנהל בית הכנסת דמתא ויכוח עצום בין הרב ספרא לר' משה טויב, ר' משה טוען להרב ספרא הלא בודאי לא היתה כוונתך לזכיה בסכום כה גבוה, ולעומתו מתעקש הרב ספרא כי את אשר נתן – נתן. כך התנהל הויכוח זמן רב עד אשר עלתה פשרה מבין שניהם כי בסכום זה יערכו 'קידושא-רבה' בבית הכנסת ושאר הסכום יהיה למחייתו של ר' משה. בסכום זה השיא ר' משה את ילדיו ואף קנה לו חלקת קבר בחייו בבית העלמין העתיק בצפת. על מצבת קבורתו נחקק: "הצדיק מכפר אתא".

*

כאשר עקר הגר"ב מנדלזון מכפר-אתא לקוממיות ביקשו מהרב ספרא למלא את מקומו ולשבת על כס הרבנות, אך הרב סרב בכל תוקף. אחר הפצרות רבים נאות בתנאי שישב לצידו רב פוסק ומורה הוראה עקב זקנותו. ואכן הביאו מורה הוראה מחיפה שישב לצידו. אחת לשבועיים היה מגיע הרב מחיפה והיה הרב קובע עמו שיעור ללמוד יחד כל עת אשר לא הגיעו שואלים.

הסדר זה אחז כשנה, לאחר-מכן הגיע לכהן כרב דמתא הרב יהודה גפן מתלמידי ישיבת חכמי לובלין ומתלמידיו של רבי מאיר אריק רבה של טורנא.

הרב גפן כיהן לפני המלחמה כרבה של ליפסק. עם פרוץ המלחמה הוגלה לסיביר שם שתה את כוס התרעלה עד תומה. זכה לשרוד את המלחמה ולעלות לארה"ק כאשר הוא קובע מושבו בחיפה ומכהן כראש ישיבת 'יחל-ישראל' דסערט-ויז'ניץ.

למרות הפרש הגיל ביניהם כיבד הרב ספרא את הרב גפן בכבוד מלכים אך לדאבון לב לא ארכו ימיו של הרב גפן בכהונתו. באחד מן הימים נערך כנס בתל אביב מטעם פועלי אגודת ישראל כשהרב גפן כובד להיות מן הנואמים, בתחילת האסיפה ביקש הרב, שהיה אמור לדבר אחרון ברשימת הנואמים, ממנהלי הכנס שיקדימו את זמנו לדבר לפני האחרים. האחראים נענו לו והרב שהיה פה מפיק מרגליות החל בדבריו, אך עם תחילת נאומו נעתקה לפתע לשונו ממנו והוא נפל על מקומו ללא רוח חיים כאשר הוא משיב את נשמתו ליוצרה לעיני כל הקהל.

במסע הלוויה שיצא מבית הכנסת בכפר אתא אל בית העלמין נעמד הרב ספרא הישיש וקשר עליו מספד וקינה. בת שטרם נישאה הותיר אחריו הרב ועם תום השבעה הוחלט בוועד הקהילה כי מי אשר ישא את בתו של הרב גפן ויהיה ראוי לכך הוא אשר יכהן כרב המקום הבא.

לא ארכו הימים ובת הרב נשתדכה עם רבי שמואל שולזינגר. במעמד נרגש נערכו הנישואים בחצר בית הרב גפן ובמעמד זה היה גם ההכתרה של הרב הצעיר והוא בן כ"ב שנים בלבד.

ממרום שנותיו של הרב ספרא הישיש והוא כבן תשעים שנה, השתתף אף הוא בחתונה, היה זה מעמד של כבוד התורה לראות את הגאון הישיש מכבד בכבוד מלכים את ממלא מקומו היניק בן העשרים ושתיים...

עם כ"ק מרן ה'בית-ישראל' מגור זצוק"ל

כמסופר לעיל, באחת הועידות של אגודת ישראל שהתקיימו בפפד"מ, פגש הרבי ה'בית-ישראל' בהרב ספרא ושם עליו עיניו לטובה, מני אז נקשרה נפשו של הרב ספרא ברבי עד זקנה ושיבה. לימים כאשר עלה לארה"ק והתיישב בכפר-אתא, היה הרב משתתף ברשימת ה'כוללות' יחד עם מתפללי בית-החסידים דגור בכפר-אתא.

הרבי ה'בית-ישראל' היה שוהה בימות הקיץ בעיר חיפה הסמוכה לכפר-אתא, ופעמים רבות כאשר היה נוסע לציון הרשב"י בחזור היה נכנס לכפר אתא לבקר אצל הרב ספרא והיה מתייחס אליו בחביבות גדולה.

כסא זה שישב עליו הרבי בביתו היה שומר הרב ספרא מכל משמר ולא היה מניח לאיש לשבת עליו.

פעם הגיע הרבי אל הכפר ונכנס אל ה'שטיבל' דחסידי גור. פרחי החסידים שידעו על הקשר הנפשי העמוק של הרב ספרא לרבי מיהרו לביתו להודיעו כי הרבי פה. מיד התעטף הרב ספרא באדרת ובמרץ נעורים ומיהר אל השטיבל החסידי.

כאשר ראהו הרבי קיבלו במאור פנים וחביבות גלויה, והמתיק עמו סוד שעה ארוכה בביהח"ס.

באחת הפעמים אשר פגש הרבי את הרב ספרא בכפר-אתא היה זה כאשר כבר היו הימים ימי אלול. באותה פגישה הזכיר הרב ספרא לרבי בערגה את שיחתם המרוממת שהיתה להם יחדיו בימים ההם בפרנקפורט והרבי על אתר מהסהו: 'אלול אינו זמן לזכרונות'... זמן זמנים טובא התהלך הרב ספרא כולו נרגש ונסער מיחסו של הרבי מגור לחודש אלול. אחד מחשובי ראשי הישיבות ששמע כדברים האלה מהרב ספרא היה רגיל לפתוח את משא ההתעוררות לחודש אלול במעשיה מופלאה זו לעורר את לב התלמידים על ערך קדושת הימים עד היכן גבהו.

איש חסיד היה בכפר-אתא ושמו ר' עקיבא בנצלביץ ז"ל, באחת הפעמים אשר עלה לירושלים לרבו כ"ק מרן ה'בית-ישראל' זצוק"ל, כאשר נכנס לברכת פרידה אצל הרבי שאלו הרבי: מה שלום הרב ספרא. היה זה בערוב ימיו של הרב ספרא כאשר עבר להתגורר בבני ברק בבית חתנו ר' יונה היינריך. ענה ר' עקיבא לרבי בתום לב כי אינו יודע. אמר לו הרבי בכמן תוכחה: פארוואס טאקי נישט, למה אכן אינך יודע? הבין ר' עקיבא את דבר רמיזתו של הרבי ובדרכו חזרה מירושלים לכפר-אתא נסע ר' עקיבא דרך בני-ברק ונכנס לדרוש בשלומו של הרב ספרא.

ר' עקיבא היה 'ראש-הדגל' של ה'חברה-קדישא' בכפר-אתא. באותו ביקור מסר בידו הרב ספרא פרטים והנחיות אודות הנהגות שברצונו שינהגו עמו לאחר אריכות ימיו ושנותיו.

כן הורה הרבי לר' משה בנצלביץ – בנו של ר' עקיבא, בימים שהיה עדיין גר בכפר-אתא שבדרכו לכפר-אתא יאריך את דרכו דרך בני-ברק ויכנס לדרוש בשלומו של הרב.

בני המשפחה מספרים כי בכל שבוע היה מגיע שליח מאת הרבי לדרוש בשלומו של הרב. שבוע אחד לא הופיע שליח ולאחר כמה ימים עלתה נשמתו של הרב לגנזי מרומים.

פעם ביקר הרבי בבית העלמין הישן בכפר-אתא בסמוך לחלקת מנוחתו של הרב ספרא ואמר: "עס ליגן דא גוטע יודן, מקען דא אויס בעטין" טמונים כאן יהודים טובים, אפשר לפעול כאן.

לעת-ערב

בתקופה האחרונה לחייו נחלש הרב וכאמור שהה בבני ברק בבית חתנו ר' יונה הנרייך. למרות חולשתו הרבה וזקנותו המופלגת נזהר מלהטריח איש עבורו ואפי' את בני משפחתו והתעקש שלא יתמכו בו כשיורד מן המיטה וכדו'. חתנו שהיה לו חוש מכני התקין מעקה מקרש לצד מיטתו עם פטנט מיוחד שיצלצל וישמע קולו כאשר עולים עליו. אבל הרב ספרא למרות חולשתו הגדולה היה זז לסוף המיטה ויורד מן הצד עד שפעם אף החליק ונפל מן המיטה, ובלבד שלא יטריח.

כאשר חש הרב כי קרבה עת הפרידה הביע את רצונו כי ברצונו להקבר בכפר-אתא, אולם באם תהיה עת-מלחמה יוכלו לקברו בכל מקום ובלבד שיהיה על יד שומרי שבת.

בליל י"ב באייר תשכ"ב – יום הולדתו התשעים וארבע, קשה היה עליו הדיבור והיו קוראים לפניו את ספירת-העומר. בשעה זו נהרו פניו של הרב בנהרה של שמחה ובחדוותא עילאה.

למחרת לקראת שעת הצהרים ניכר היה שקרבה עת פרידת הנשמה, מנין של בני-תורה התאספו סביב מיטתו והחלו קוראים לפניו את הפסוקים הנאמרים לעת מצוא. בכל פעם כאשר הגיעו לפסוק היחוד – שמע ישראל וגו' הזדעזע גופו והתעורר לחיים, והיו חוזרים שוב על הפסוקים ושוב באמירת שמע ישראל נזדעזע והתעורר לחיים. רק כעבור שעה ארוכה יצאה נשמתו בטהרה כשימיו מלאים והקב"ה מילא ימיו ושנותיו מיום ליום, בו ביום י"ב באייר נולד ובו ביום י"ב באייר השיב נשמתו ליוצרה.

את מטתו הביאו מבני-ברק לכפר-אתא, בכניסה לכפר המתינו למיטה כל בני הישוב שיצאו לחלוק לו כבוד. את מטתו הביאו לבית הכנסת הגדול בו עסק בתורה ועבודה אצל ארון הקודש שם קוננו עליו קינה על כי אבדה כלי חמדתה.

לאחמ"כ יצא מסע הלויה לבית-החיים שבכפר אתא שם טמנוהו יחד עם ששה ספרי-תורה שנפסלו לאמור: 'קיים זה מה שכתוב בזה'.

הרב הותיר אחריו דור של יראי ה' ההולכים בדרך התורה והיראה כשאיפתו. בנו ר' יוסף זצ"ל הקים לימים עול תורה ויהדות ותורה בשיקאגו ואח"כ כיהן כרב בניו יורק וקידש שם שמים כאשר פעם חפצו להקל במשהו הוא עמד בתוקף על המשמר עד שהיו מפטרים אותו והיה הולך לבית כנסת אחר וגם משם היה מסולק עד שהתקבל כרב בבית אבות יהודי, זכה ר' יוסף להקים משפחה ענפה בארה"ב שומרי תומ"צ ההולכים בדרך הישר. בנו ר' בנימין הי"ד היה ת"ח גדול וניבאו לו גדולות ונצורות אך למגינת לב נעקד"ה.

לאחר ימי האבל הכין ידידו כ"ק בעל ה'עטרת-משה' ממאקאווא את נוסח המצבה וכה כתב: **פ"נ הרהגה"צ החסיד המופלא כקש"ת ר' נחום אברהם זצ"ל בן הרה"ח אלחנן פנחס ספרא זצ"ל נולד בעיר דווינסק דליטא שרת בק' והעמיד תלמידים בקעד"י [- קהל עדת ישורון] פפד"מ נ' שנים ומו"צ לעדתינו פה ז"ך שנים נו"נ בשיבה טובה י"ב אייר שנת שבת"כ לפ"ק ת' נ' צ' ב' ה'**

היות שבני המשפחה מתכננים להו"ל מקבץ זכרונות מחייו של הרב זצ"ל, מי שבידו פרטים, תצלומים ומסמכים בכל הקשור לרב מתבקש ליצור קשר בטל' 0533157310 או בפקס': 15388659512